

MAANDBLAD

UITGEGEVEN DOOR HET NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP IN LIMBURG.

Maandelijksche Vergadering
van het Natuurhistorisch Genoot-
schap, in het Museum te Maastricht,
□ Looiersgracht, □
op **Woensdag 6 April a. s.,**
tegen 6 uur.

Ook belangstellende niet-leden hebben
toegang. HET BESTUUR.

VERSLAG DER MAANDELIJSCHE VERGADE- RING VAN L.L. 2 MAART.

Met den Voorzitter zijn aanwezig de Heeren: Dr. J. van der Meer, Dr. A. Muskens, Lagers, W. de Backer, Br. Bonifacius, Br. Loyola, Edm. Nyst, C. A. Idzerda, G. van Bers Jr., L. A. J. Keuller, F. van Rummelen, Joh. v. d. Zwaan, W. H. Jansen, Aug. Kengen, J. Pagnier, B. Gerritzen, Dr. Th. Rienhold.

Na opening der vergadering krijgt de Heer van Rummelen 't woord en zegt dat hij in een Duitsch tijdschrift gelezen heeft dat de Moeraschildpad (*Emys orbicularis*), zoo nu en dan, vooral tegen den avond, geluiden zou laten hooren. Hij vraagt daarom of dergelijke geluiden ook misschien werden waargenomen bij 't exemplaar 't welk zich bevindt in 't Museum.

De Voorzitter antwoordt, dat hij zoo iets bij dit diertje, 't welk hij sinds 1911 in observatie heeft gehad, nimmer waarnam.

De Heer Nyst vraagt naar 't verschil tusschen *Emys orbicularis* en Schildpadden, die wel eens in rivieren gevangen werden en waarvan beweerd wordt dat ze geen Moeraschildpadden zijn.

De Voorzitter haalt daarom uit de Museum-collectie eene zich op alcohol bevindende Moeraschildpad en een levend Schildpadje, 't welk verleden jaar gevangen werd in de Jeker bij Maastricht en wijst op de verschillen, welke duidelijk zichtbaar zijn tusschen beider rugschilden. (Het levend exemplaar is mogelijk ontsnapt uit 'n aquarium van een of ander schipper op de Maas en vandaar in de Jeker terecht gekomen).

De Heer van der Zwaan informeert naar 't voedsel van Moeras- en Grieksche Schildpadden.

Grieksche Schildpadden, zegt de Voorzitter, eten uitsluitend plantaardig, Moeraschildpadden alleen dierlijk voedsel.

Dr. Muskens vraagt naar de temperatuursgesteldheid van de Schildpadden.

Zij zijn, aldus de Voorzitter, beesten met onstandvastige lichaamswarmte, welke rijst of daalt met

de temperatuur der omgeving. Naar aanleiding hiervan wijst hij op de eigenaardigheid, welke 't kleine (Jeker-)exemplaar zoo nu en dan vertoont in z'n verhouding tot de veel grootere Moeraschildpad, waarmee 't in den Museumtuin 's zomers 't zelfde waterbassin tot verblijfplaats heeft.

Als bij warm zonnig weer beide beesten zich buiten 't water zitten te koesteren in de zon, gebeurt 't vaak, dat de kleine boven op den rug van z'n grooter familielid kruipt en daarop blijft zitten. Waarom zou 't beestje zulks doen?

Waarschijnlijk omdat 't van af die verheven, door de zon beschenen zitplaats nog beter dan elders kan profiteren van de zonnewarmte.

Hierna houdt pastoor Kengen eene causerie over bijen. Hij heeft hiervoor heel wat materiaal (koninginnen, darren, werkbijen, tal van verschillende raten) meegebracht, welke hij gedurende z'n uiteenzetting onder de aanwezigen laat passeeren. (Dit materiaal is bestemd voor het Museum).

Na afloop hiervan behandelt de Heer Gerritzen en de jongste theorieën, welke er bestaan over de bevruchting der bijen-eitjes en stelt de Heer Keuller o.a. de vraag of parthenogenese bij meer insecten voorkomt. De Heer Gerritzen zet nu de ontwikkelingsstadieën uiteen van de bladluizen.

Nog vertoont pastoor Kengen een viertal takjes van appelboomen waaromheen zich eieren van de ringelrups bevinden.

De Voorzitter doet een beroep op de aanwezigen om voor 't Museum zooveel mogelijk dergelijke zaken (schadelijke insecten, eieren, poppen, vraatstukken enz.) te verzamelen.

Vervolgens deelt de Voorzitter mede, dat hij, verleden week, aan den Schaarberg te Elsloo, na tal van vroegere vergeefsche pogingen, het in de geologische litteratuur zoo bekende fossielen-laagje heeft teruggevonden.

Staring spreekt daarvan in z'n „Bodem van Nederland” en zegt:

„De steile oever van de Maas, beneden Elsloo, „de z.g. Schaarberg, vertoont eene laag zwartachtig „en bruin zand, ter dikte van tien el, welke een „laagje van een palm dikte bevat, bestaande uit „kiezels, ter grootte van hazelnoten tot die van „okkernoten, aaneengebakken door bruinsteen en „ijzeroer en vermengd met haaijentandjes en ker- „nen van zeeschelpen. Deze versteeningen zijn zeer „bezwaarlijk te bestemmen, maar de Heer Bosquet „heeft echter kernen van *Pectunculus*, *Arca didy-* „*ma*, *Balanus crenatus*, de tanden van *Carcharodon* „heterodon, *Lamna contordidens* enz. kunnen her- „kennen. Onder de kiezels vindt men en een aantal „die hol en inwendig met kwartskristallen bezet „zijn. Het zand boven dit laagje bestaat voor de „helft uit hoekige, maar afgeronde bruine kool- „brokjes, ter grootte van de zandkorrels, en bevat

„eenige glinsterende, hoekige kwartskorrels. Over „het laagje is het zand daarentegen bruin, met „slechts weinige koolbrokjes, maar met dezelfde „blinkende kwartskorrels en eenige glimmerblaadjes. De geheele laag is bedekt met een ongeveer vijftien el dikke laag Maasdiluvium en daarop liggend löss. Zij rust op groenbruine, zeer zandige klei, met zwarte puntjes en enkele glimmerblaadjes, waarover eene menigte bronnen in de Maas afloopen, en die waarschijnlijk tot de Klein-Spauwensche gronden behoort. Het zwartachtige zand en tevens het bruine, vindt men ook zuidelijker dan Elsloo aan den Bloemenberg.

„Tot welke vorming dit zwartachtige zand en „het kiezellaagje met versteeningen behoort is nog „niet duidelijk.”

• • •

In Starings tijd schuurde 't water van de Maas waarschijnlijk langs de wanden van den berg.

Nu heeft dat water zich daarvan teruggetrokken; de huidige Maasbedding is iets meer naar links, naar den kant toe van België uitgeweken, zoodat er tusschen Maas en Schaarberg 'n moerassige strook van ± 10 Meter breedte kwam te liggen.

Grind en löss zijn in den loop der jaren naar beneden gerold en hebben de vroeger steile bergwanden bijna gansch aan 't oog onttrokken en helder gemaakt.

De fossielen-laag zit thans verborgen onder dik grind en löss, waarop 'n rijke flora welig tiert.

Met spade en houweel, in den zomer daarenboven nog met 'n hakmes gewapend, kan men de laag slechts terugvinden.

Ouden van dagen te Elsloo had spreker wel 'ns hooren beweren, dat, toen de grafelijke familie de Geloos 't kasteel aldaar nog bewoonde, Mevrouw de Gravin den schoolkinderen een of meer centen gaf voor elken „haaiantand”, welke de jeugd haar bracht van den Schaarberg.

De aldus verkregen fossielen, zouden, naar men meende, zijn terecht gekomen in Belgische musea.

't Zou spreker niet verwonderen ais de adellijke vrouwe aldus heel wat centen aan 't Elsloer jonge volkje is kwijtgeraakt.

Hij toch verzamelde, toen hij op 1.1. 21 Februari 't laagje terugvond, niet minder dan een dertigtal tanden in 't $\pm 1\frac{1}{2}$ uur. Ook steenkernen van zee-mollusken vond hij er in overvloed, doch wat Staring hieromtrent schrijft bleek maar al te zeer waar.

't Waren niets dan slecht geconserveerde exemplaren, fijn poederig, die bij de minste ietwat ruwe aanraking uiteenvielen.

Spreker laat intusschen 't door hem verzamelde materiaal kijken.

De Heer van Rummelen vermoedt dat de Heer Cremers gestooten is op eene plek waar de voorwerpen erg verweerd zijn. Immers toen hij (v. R.) verleden jaar in gezelschap van Belgische geologen 't fossielen-laagje eveneens terugvond haalde hij er beter geconserveerde exemplaren uit.

Dr. Reinhold wijst er op hoe de allernieuwste mening luidt, dat 't laagje behoort tot 't onder-mioceen.

Dit doet den Voorzitter de opmerking maken dat de nooit volprezen oude Staring 't dus oorspronkelijk waarschijnlijk juist voorhad, toen ook hij dit laagje, (zie Bodem van Nederland), plaatste in 't onder-mioceen om 't, afgaande op anderer mee-

ningen, tijdens 't afdrukken van z'n boek te plaatsen in 't opper-oligoceen.

Dr. Reinhold geeft alsnu eene beschouwing over moderne petroleum-gewinning, naar aanleiding van 'n artikel in de Petroleum-Times.

Na gewezen te hebben op de vooraanstaande positie van Nederland in de petroleum-industrie, door de machtige „Koninklijke”, ging spreker eerst in 't kort na de meest gangbare theorie over 't ontstaan van aardolie, uit organische bestanddeelen. Volgens die hypothese (Engler-Potonié) heeft zich de petroleum ontwikkeld in slijklagen, uit massa's plankton'sche micro-organismen, door natuurlijke distillatie onder hooge druk, en bij hooge temperatuur. Door latere plooiing werd de vloeistof uit de oorspronkelijke klei- of zavelaag geperst in naburige zandlagen, waaruit ze ontgonnen wordt.

Voor de exploitatie heeft men den top te zoeken van de zandplooiing, want tengevolge van z'n geringe S. G. wordt de olie opgeperst door 't zwaardere water in de plooiingsdalen.

Bij de tegenwoordige methode nu werkt men met ontstellende verliezen. De boorgaten bestrijken 'n gebied van 50—100 M. straal. Uit dat heele gebied moet de olie trekken naar die boorgaten; maar verreweg 't grootste deel wordt door 't zand vastgehouden. In 't gunstigste geval wordt ± 30 % van de aanwezige olie naar boven gepompt. Geen wonder dat dit reusachtig verlies naar middelen deed uitzien, om de „uitgeputte” bekkens grondiger te ontoliën.

Dr. R. deed nu mededeeling van geslaagde proefnemingen te Pechelbronn (Beneden-Elzas, ten N. van Hagenau), waar men met 'n nieuwe methode de opbrengst heeft opgevoerd tot 3 à 4 maal de vroegere: van ± 10 % tot ± 40 % van de aanwezige hoeveelheid!

Inplaats van eenvoudige boorgaten graaft men breede schachten, en vandaar uit zijgalerijen in de oliehoudende zandlaag. 't Is duidelijk, met welke moeilijkheden deze „mijnbouw” in 't olieachtige zand gepaard gaat, en dat alleen met de meest volmaakte installaties voor luchtversching en verlichting op succes te rekenen valt.

Voor de tegenwoordige groote petroleumgebieden, over 't algemeen ver buiten de cultuur-centra, is deze exploitatie natuurlijk nog te kostbaar; maar bij den snellen voortgang der techniek, en de stijgende vraag naar 't artikel, is deze methode zeker die der toekomst.

Bovendien wijst dit op nog verdere mogelijkheden: op deze manier zal men ook 't zand zelf kunnen ontginnen, en door uitkoken de volle 100 % verkrijgen van 't kostbare vocht!

Van de gelegenheid tot 't stellen van vragen naar aanleiding dezer uiteenzettingen wordt gebruik gemaakt door de Heeren van Bers en Keuller en kregen we nog tal van interessante uiteenzettingen te hooren over 't ontstaan, (grootte en kleine zee-zeens), de diepte (vroeger 60—100 voet, b.v. in Amerika, nu 1500—2000 Meter) enz.

Na 'n woord van dank aan de sprekers en van opwekking tot de aanwezigen om 'n volgende maal weer te verschijnen sluit de Voorzitter tegen 8½ uur de bijeenkomst.

AVIFAUNA VAN LIMBURG.

II.

In de eerste plaats wil ik mijn oprechten dank betuigen aan degenen, die gevolg hebben gegeven aan mijn oproep in ons Maandblad van Dec. 1920, No. 12, en verklaarden te willen medewerken tot het verkrijgen van een zoo veel mogelijk volledig beeld der Limburgsche Avifauna.

Tot mijn spijt mocht ik echter constateeren, dat het aantal medewerkers nog veel te gering is.

Waar blijven de Heeren uit het Westen en Noorden onzer Provincie?

Op de tweede plaats — alvorens nader in te gaan op de werkwijze, welke ik den Heeren medewerkers zou wenschen voor te leggen — dien ik een vergissing te herstellen, welke in bovengenoemd nummer van ons Maandblad voorkomt.

Onze geachte Voorzitter wijst in het verslag der vergadering van 1 December 1920 op het voorkomen van een exemplaar van den Siberischen Lijs-ter — *Turdus sibiricus sibiricus* Pall. — in het Museum van het Genootschap, hetwelk volgens mij het eerste exemplaar voor Nederland zou zijn.

Dit is echter een misverstand; ik bedoelde het eerst bekende exemplaar voor Limburg, terwijl bovendien het exemplaar in onze Nederlandsche ornithologische literatuur niet bekend was. Baron Snouckaert van Schaunberg vermeldt in zijn Avifauna Neerlandica 3 exemplaren, n.l. ♂ najaar 1854, Paterswolde; ♂ juv. 1 October 1856, Noordwijk en ♀ Maart 1895, Rotterdam. Alle jonge vogels gelijk het Maastrichtsche exemplaar.

Wat nu de samenstelling onzer Limburgsche Avifauna betreft, wil ik er nog even aan herinneren, dat de opgaven voor ieder vogelsoort op een afzonderlijk stuk papier dienen te worden gesteld. Aan de binnenkant van ieder vel papier dient duidelijk de soortnaam vermeld te worden.

Wie wil thans voor de omgeving zijner tegenwoordige of vroegere woonplaats in Limburg de volgende vragen beantwoorden:

1. Welke vogelsoorten komen als broedvogel voor?
 2. Welke vogelsoorten zijn het geheele jaar door aanwezig?
 3. Welke vogelsoorten verschijnen alleen op den voor- en najaarstrek?
 4. Welke vogelsoorten komen in de wintermaanden December—Februari voor?
 5. Welke vogels zijn als broedvogel uwer omgeving als karakteristiek te beschouwen en welke als zeldzaam en toevallig?
 6. Welke soorten gaan in aantal vooruit en welke verminderen? Welke redenen kunt u hiervoor aanvoeren? Hierbij vooral te letten op gewijzigde bodemcultuur, drooglegging van moerassen, ontginning, ontbossing enz.
 7. Welke vogelsoorten zijn in de laatste jaren in uwe omgeving geobserveerd, welke er vroeger niet voorkwamen?
 8. Welke volksnamen zijn u voor de vogels uwer omgeving bekend?
 9. Welke Limburgsche sagen en bijgeloovige meningen zijn er omtrent de Limburgsche vogels bekend?
- Tot zoover voor dit maal. Hopenlijk zullen velen mij met de beantwoording dezer vragen ter wille zijn.

Valkenburg, 8 Februari 1921.

P. HENS.

NOGMAALS VERHEUGEND NIEUWS.

Mochten we in 't Januari-nummer van het Maandblad dankbaar memoreeren, dat er in de laatste zitting der Provinciale Staten van Limburg, f 500 gulden subsidie werden gevoterd voor het Natuurhistorisch Genootschap, thans hebben we andermaal verheugend nieuws.

De Maastrichtsche Gemeenteraad heeft in z'n bijeenkomst van 1.1. 25 Februari, aan ons Genootschap eveneens 'n jaarlijksch subsidie verleend van f 500. Dit subsidie werd gegeven ter tegemoetkoming in de onkosten, welke de uitgave van het Maandblad meebrengt.

Wie in de noodzakelijkheid verkeert om zoo nu en dan iets ter perse te leggen, zal begrijpen met wat al financieele moeielijkheden onze vereeniging in de laatste jaren te kampen had, juist met 't oog op 't maandelijks terugkeerend Maandblad.

En toch.... dat Maandblad zouden we, o zoo ongaarne hebben gemist!....

Desalniettemin liep z'n voortbestaan groot gevaar, wijl we er geen genoegzame gelden voor hadden.

Thans is, dank Maastricht, z'n voortbestaan verzekerd.

Maar thans ook heeft het Genootschap te zorgen, dat heel de wetenschappelijke natuurhistorische wereld van Limburg, van Nederland en van buiten Limburg en Nederland bewijzen geeft hoezeer ze de geste van Maastricht weet te apprecieeren.

In onzen tijd van algemeene malaise, waarin elders voor de wetenschap zoo weinig gedaan wordt, heeft Maastricht 't stoute stuk durven bestaan om de natuurhistorische wetenschap te patroneren.

Natuurhistorici van alomme, wij doen nu op U een beroep!

In het Maastrichter Natuurhistorisch Museum bevindt zich de „Collectie Dr. Pergens”.

Een Geologische-Palaeontologische collectie vooral 'n Collectie óók, die wat betreft onze huidige bryozoën, 'n eenige is.

Maar... ze bevat zoo'n verbijsterend groote hoeveelheid materiaal, dat 't voor één, twee en drie menschen onmogelijk is ze te overzien.

Wie wil zich derhalve beschikbaar stellen om in deze collectie te komen werken?...

Z'n bevindingen neer te leggen in het Maandblad, uitgegeven door het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maandblad gesubsidieerd door Maastricht, Maastricht waaraan we hierbij voor z'n subsidie warmen dank zeggen.

JOS. CREMERS.

DE VISCH UIT STEVENSWEERT.

(Zie Maandblad No. 1).

De Heer S. Kentgens, Sittard, schrijft: „Ofschoon tusschen uwe diagnose in Maandblad no. 1 en *Acerina cernua* — de Pos — nog wel eenig verschil bestaat, meen ik toch volgens vindplaats en beschrijving 't vischje uit Stevensweert hiervoor te mogen houden.”

Een vergelijking met het in 't Museum aanwezige materiaal (afkomstig uit Maas en Kanaal nabij St. Pieter) tusschen welk materiaal zich ook een Pos bevindt, doet ons tot de meening van den Heer Kentgens overhellen.

J. C.

AANWINSTEN VOOR HET MUSEUM.

Van Pastoor A. Kengen, Caberg: Zie verslag laatste maandel. vergadering;

van den Heer Jean Beckers, Jabeek: Moeras-kalk van Susteren, benevens de Analyse van deze koolzure kalk, in Juli 1918 gemaakt door Prof. C. Visser, Delft;

van den Heer Paul Marres, Maastricht: enkele krijtfossielen (stekels van zeeëgels en steenkernen van zeeslakken, afkomstig uit eene putboring te Belvédère;

van idem: 2 stoottanden van een wild varken, gevonden in de buurt van Veltweselt (België);

van idem, kaak van muis uit löss, St. Pieter;

van Dr. C. Willemse, Eijgelshoven: enkele recente mollusken uit Heerlen, waaronder *Helix pomatia*, Wijngaardslak;

van Dr. W. Goossens, Maastricht: krijtfossielen uit Geulem, n.l. haaiantanden, *Corax pristodontus* Ag., *Lamna elegans* Ag., *Otodus vincenti* Winkl., *Enchodus fausasi* Ag.; verder *Ostrea* sp., *Nerita rugosa* Hoenigh., *Voluta deperdita* Goldf.;

van den Heer Edm. Nijst, Maastricht: een spreekw;

van den Heer Alph. Mertens, hoofdonderwijzer, „St. Anna”, Heel: een hertengewei, acht-ender, rechtergewei, 82 c.M. lang. Een prachtstuk! 't Zat $\pm 7\frac{1}{2}$ M. diep, ± 200 M. naast de tegenwoordige bedding der Maas te Linne, waar 't bij de thans aldaar plaats hebbende kanaalwerken werd opgegraven;

van Kapelaan Meussen te Klimmen: een nog niet gedetermineerd krijtfossiel (cephalopood) uit Kunrade;

van idem: een porceleinhoentje (doodgevlagen tegen telefoondraad; vele vogels vinden aldus den dood; verleden week vond ik te Beek een wijfjesmerel, die ook den dood had gevonden tegen zoo'n draad;

van den Heer L. Keuller, Maastricht: eene boktor;

van den Heer Hermans, Biesland, Oud-Vroenhoven: een merel, (mannetje, met enkele witte veertjes op den kop;

verder kwam het Museum in het bezit van verschillende krijtfossielen, recente mollusken en insecten uit Limburg, verzameld door den Conservator, die nogmaals in de herinnering der leden brengt, dat elke toezending van naturalien steeds welkom is. Hij houdt zich vooral aanbevolen voor toezending van land- en waterslakken uit Limburg. (Levende mollusken worden 't doelmatigst gedood door ze even in heet water te werpen; zulks beschadigt de huisjes of schelpen heelemaal niet).

AANWINSTEN VOOR DE BOEKERIJ.

Othenio Abel. Die Stämme der Wirbeltiere (mit 669 Figuren in Text). — Berlin und Leipzig 1919, Vereinigung Wissenschaftlicher Verleger, Walter de Gruyter und Co. (gesch. van Dr. C. Willemse, Eijgelshoven).

Ernest van den Broeck. Exposé sommaire des observations et découvertes stratigraphiques et paléontologiques faites dans les dépôts marins et fluviomarins du Limbourg pendant les Années 1830—'81, suivi d'une réponse aux observations de M.M. Coge's et van Ertborn. — Bruxelles, M. Weissenbruch, 1882, (gesch. van Dr. C. Willemse, Eijgelshoven).

C. H. Oostingh. Bijdrage tot de kennis der Zuidelijke zwerfsteenen in Nederland en omgeving. (Overdruk van deel XIX van de „Mededeelingen der Landbouwhoogeschool”). — H. Veenman, Wageningen, 1921, (gesch. van den Schrijver).

NIEUWE LEDEN.

De Heeren: J. Overing, Hendriklaan 23, Roermond; W. E. H. Janssen, Cabergerweg 110, Maastricht; Mols, Schoolopziener, Maastricht.

NIET ONTVANGEN DER MAANDBLADEN.

Van meerdere kanten vernemen wij klachten over het niet of niet op tijd ontvangen der Maandbladen.

Men wordt vriendelijk verzocht deze klachten onmiddellijk schriftelijk te zenden aan het Museum van Natuurl. Historie, Maastricht.